

Society at a Glance: OECD Social Indicators 2005 Edition

Summary in Slovak

Stav spoločnosti: sociálne ukazovatele v krajinách OECD (správa za rok 2005)

Zhrnutie v slovenčine

Vzájomné porovnania úrovne rozvoja rôznych ekonomík sa často zameriavajú len na ekonomické ukazovatele, ktoré sa zvyčajne odvíjajú od národného produktu (napríklad HDP a HDP na obyvateľa). Aj keď dostupnosť ekonomických zdrojov samozrejme súvisí so životnou úrovňou a so schopnosťou vlád jednotlivých krajín zabezpečovať verejné služby, na posúdenie úrovne sociálneho rozvoja a systémov sociálneho zabezpečenia v širšom slova zmysle, ako aj úspešnosti sociálnych opatrení, ktoré prijímajú vlády jednotlivých krajín z hľadiska prospechu pre čo najširšie vrstvy obyvateľstva, možno použiť aj celý rad iných ukazovateľov. *Stav spoločnosti* je súhrnný prehľad sociálnych ukazovateľov, ktorý vydáva Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) v dvojročných intervaloch s cieľom vyjsť v ústrety rastúcemu dopytu po objektívnych údajoch o spoločenskom vývoji v našich krajinách, resp. či tento vývoj smeruje k vyššej miere rovnoprávnosti, sociálnej súdržnosti a zlepšeniu zdravia obyvateľstva. Správa obsahuje aktualizované hodnoty viacerých ukazovateľov, ktoré boli zahrnuté už v jej predchádzajúcich vydaniach, a zároveň zavádza niektoré nové ukazovatele na zhodnotenie subjektívnej spokojnosti občanov.

Pri výbere ukazovateľov, ktoré sa zahrnuli do správy, sa vychádzalo zo snahy preskúmať dve kľúčové otázky: mieru sociálneho rozvoja krajín OECD, a do akej miery je tento rozvoj výsledkom cielene plánovaných opatrení a stratégií či už zo strany vlád jednotlivých krajín alebo iných subjektov činných v sociálnej oblasti. Ako náročnejšia na preskúmanie sa javí druhá z oboch otázok, hoci analýza je sťažená v oboch prípadoch z dôvodu obmedzenej dostupnosti relevantných údajov. Ako najlogickejšie sa javí začleniť do analýzy predovšetkým ukazovatele tých aspektov sociálneho rozvoja, ktoré sú zároveň cieľmi štátnej politiky (napríklad miera nezamestnanosti) a preskúmať zmeny týchto ukazovateľov za časové obdobia. Problematickejšie je určiť, do akej miery boli a sú tieto zmeny výsledkom štátnej politiky. Okrem toho je potrebné vziať do úvahy tiež vyčlenené zdroje na dosiahnutie týchto cieľov a preskúmať, nakoľko sú dosiahnuté

výsledky primerané vynaloženým nákladom. Objasneniu týchto otázok môžu výrazne napomôcť vzájomné porovnania stavu v jednotlivých krajinách. Takýmito porovnaniami možno napríklad zistiť, či krajiny vynakladajúce vyššie čiastky na sociálne účely dosahujú v sociálnej oblasti aj lepšie výsledky. To samozrejme nevysvetľuje, prečo niektoré krajiny dosahujú horšie výsledky ako iné, a účelom takýchto porovnaní ani nie je navrhovať riešenia, môžu však poukázať na oblasti, v ktorých jestvujú rezervy na zlepšenie.

S cieľom zvýšiť prehľadnosť a výpovednú hodnotu dostupných sociálnych ukazovateľov sa v tejto správe rozdelili do piatich hlavných skupín. **Prvá skupina zahŕňa ukazovatele všeobecného charakteru, ktorých účelom je zmapovať celkový kontext štátnej politiky v sociálnej oblasti** (napríklad mzdové hladiny a štruktúra obyvateľstva). Tieto ukazovatele zvyčajne nepredstavujú priame ciele štátnej politiky v sociálnej oblasti (aspoň nie v krátko- a strednodobom horizonte), majú však vplyv na jej účinnosť. Napríklad relatívny podiel osôb vo vyššom veku na celkovej počte obyvateľov nepredstavuje priamy cieľ štátnej politiky, má však významné dopady na spôsob, akým štátna politika vplýva na životnú úroveň starších osôb a prejavuje sa tiež na súvisiacich nákladoch.

Súvisiace uvádzané ukazovatele: národný dôchodok, pomer medzi vekom a závislosťou na potrebnej starostlivosti, pôrodnosť, prisťahovalectvo a podiel v zahraničí narodených osôb na celkovej počte obyvateľov, sobášnosť a rozvodovosť.

Zvyšné štyri skupiny predstavujú približné zoskupenia ukazovateľov, ktorých výber bol podriadený potrebe zmapovať plnenie hlavných cieľov štátnej politiky v sociálnej oblasti: **sebestačnosť, rovnoprávnosť, zdravie a sociálna súdržnosť**. Všetky tieto skupiny zahŕňajú vždy dva hlavné druhy ukazovateľov: ukazovatele mapujúce vývoj rôznych cieľov štátnej politiky (nezamestnanosť, miera chudoby atď.), ktoré sa v správe súhrnne označujú ako ukazovatele „sociálneho štatútu“, a ukazovatele mapujúce spôsob, akým spoločnosť reaguje na dosiahnutie týchto cieľov (označujú sa ako ukazovatele „celospoločenskej odpovede“). Druhá z uvedených skupín ukazovateľov zahŕňa ukazovatele stavu štátnej politiky, ako aj činností subjektov v súkromnom sektore a mimovládnych organizácií (MVO). Napríklad sa jedná o ukazovatele vývoja v oblasti individuálneho dôchodkového pripoistenia a ukazovatele opatrení, ktoré prijímajú fyzické osoby a rodiny v rámci starostlivosti o deti a staršie osoby. Porovnaním ukazovateľov celospoločenskej odpovede s ukazovateľmi sociálneho štatútu možno získať hrubý obraz o účinnosti štátnej politiky, aj keď je v tejto súvislosti potrebné poznamenať, že kvôli rozdielom v používaných definíciách a v dostupnosti údajov často nie sú navzájom porovnateľné štatistiky medzi jednotlivými krajinami. To je ešte ďalej sťažené tým, že jestvuje menej kvalitných ukazovateľov celospoločenskej odpovede než ukazovateľov sociálneho štatútu. To značí, že v zhromažďovaní údajov o prijímaných opatreniach v štátnom i súkromnom sektore ešte jestvujú rezervy. To sa okrem iného týka tiež údajov o súkromných sociálnych výdavkoch a o počte osôb a domácností, ktoré poberajú od zamestnávateľov a od mimovládnych organizácií rôzne sociálne dávky a služby.

Výpovedná hodnota mnohých ukazovateľov často presahuje rámec skupiny, do ktorej sú zaradené. Napríklad schopnosť zaobísť sa bez cudzej pomoci je indikátorom sociálnej súdržnosti, sebestačnosti a zdravia. Podobne miera užívania omamných látok môže indikovať nedostatok sociálnej súdržnosti, ako aj nedostatočné zdravotné podmienky. Takéto ukazovatele sa v správe neuvádzajú opakovane, ale podrobne sa rozvádzajú v rámci skupiny, do ktorej sú zaradené, s krížovými odkazmi na ukazovatele zaradené do iných skupín.

Sebestačnosť: Financovanie všetkých systémov sociálneho zabezpečenia je na zárobkovo činných osobách, pričom vo väčšine týchto systémov je možnosť nárokovať si výhody plynúce z týchto systémov podmienená predchádzajúcim pracovným pomerom resp. prispievaním do systému. Okrem prospechu, ktorý práca prináša spoločnosti, slúži fyzickým osobám a ich rodinám na zabezpečenie finančných prostriedkov a prináša tiež možnosť sociálnych interakcií a vytvára identitu a spoločenský štatút. Nezamestnanosť má naproti tomu opačné dôsledky. Podiel žien, a z nich predovšetkým žien-matiek, na celkovom počte pracovných síl sa v jednotlivých krajinách značne líši, čo je dané tak sociálnymi rozdielmi, ako aj účinnosťou opatrení, ktorých účelom je pomôcť ženám zladať ich pracovné a rodinné povinnosti. K tomu sa pridáva skutočnosť, že v mnohých krajinách pretrváva vysoká nezamestnanosť, pričom pre značný počet mladých ľudí je prechod medzi ukončením školskej dochádzky a zapojením sa do pracovného procesu spojený so značnými problémami. Uvedené problémy sa ešte znásobujú pre pracovné sily s nízkou kvalifikáciou. Tieto osoby čelia vyššej pravdepodobnosti nižších zárobkov a nezamestnanosti ako ich rovesníci s vyššou kvalifikáciou.

Celospoločenská odpoveď na tieto problémy mávala v minulosti zvyčajne formu finančnej podpory v nezamestnanosti v kombinácii so stratégiami na prekonanie prekážok v získaní zamestnania, napríklad poskytovaním školení a pod. Ak sú však tieto dva súbory opatrení zle nastavené, môžu mať navzájom protichodné účinky: príliš štedrá podpora v nezamestnanosti môže prispievať k nedostatočnej finančnej motivácii sa zamestnať, na druhej strane však nepostatočuje na to, aby príjemcovia tejto podpory neboli ohrozovaní chudobou. Okrem toho daňová záťaž, ktorá sa zvyčajne spája so sociálnymi sieťami, môže nepriaznivo ovplyvňovať dopyt po pracovných silách.

Súvisiace ukazovatele spoločenského štatútu: zamestnanosť; nezamestnanosť, počet domácností s nezamestnanými osobami, pracujúce matky, dosiahnuté vzdelanie, vek odchodu do dôchodku, nezamestnanosť mládeže.

Súvisiace ukazovatele celospoločenskej odpovede: príspevky v nezamestnanosti, existenčné príspevky.

Rovnoprávnosť: Rovnoprávnosť zahŕňa celý rad aspektov, vrátane rovnosti podmienok prístupu k sociálnym službám, ekonomických príležitostí a súvisiaceho prospechu. Názory na ideálne naplnenie pojmu spravodlivého rozdelenia zdrojov a príležitostí sa medzi jednotlivými krajinami značne líšia. Z tohto dôvodu neprekvapuje, že získanie informácií s dostatočnou výpovednou hodnotou o všetkých aspektoch rovnoprávnosti predstavuje značný problém, a väčšina uvádzaných ukazovateľov zahŕňa aspekt nerovnakého prístupu k finančným zdrojom.

Faktory ako chudoba, obmedzený prístup ku zdravotníckym a iným sociálnym službám a nízka miera vzdelanosti a alfabetizácie silne korelujú tak navzájom, ako aj s ukazovateľmi zamestnanosti zahrnutými v časti o sebestačnosti vyššie. Podobne vzbudzujú obavy zo znevýhodnenia určitých skupín, a z nich predovšetkým deti nezamestnaných osôb, tiež podmienky na trhu práce. K tomu sa pridáva skutočnosť, že určité skupiny starších osôb (predovšetkým ženy vo vysokom veku bez nároku na vlastný dôchodok) sú neúmerne vystavené riziku chudoby.

Hlavným nástrojom, ktorým tvorcovia štátnej politiky čelia problematike nerovnoprávnosti, zostávajú systémy sociálneho zabezpečenia. Vo všetkých krajinách OECD v súčasnosti jestvujú alebo sú v štádiu príprav systémy sociálneho zabezpečenia, ktoré sa prerozdeľovaním jestvujúcich zdrojov v spoločnosti snažia o zabezpečenie jednotlivcov pred rôznymi formami hmotnej núdze. Tieto zdroje sa pridelujú predovšetkým z verejných zdrojov, no domácnosti môžu mať tiež prístup k sociálnym príspevkom od subjektov v súkromnom sektore alebo k sociálnym zvýhodneniam formou rôznych úprav daňových systémov. Veľká časť týchto zdrojov je vo všetkých krajinách OECD určená na poskytovanie starobných dôchodkov. Táto časť preto zahŕňa ukazovatele aktuálnej úrovne starobných dôchodkov a predpokladané dôchodkové príjmy budúcich dôchodcov na základe jestvujúcich pravidiel systémov dôchodkového zabezpečenia.

Súvisiace ukazovatele sociálneho štatútu: chudoba, nerovnosť príjmov, detská chudoba, príjmy osôb vo vysokom veku.

Súvisiace ukazovatele celospoločenskej odpovede: štátne sociálne výdavky, súkromné sociálne výdavky, celkové sociálne výdavky, aktuálna výška starobných dôchodkov; budúce dôchodkové príjmy.

Zdravie: Zdravotné a sociálne podmienky navzájom úzko súvisia. Rast životnej úrovne v súčinnosti s lepším prístupom k zdravotnej starostlivosti a s pokračujúcim rozvojom medicínskych technológií prispel k výraznému zlepšeniu zdravotných ukazovateľov. Napriek tomu však v zdravotných podmienkach stále zostávajú výrazné rozdiely. Chudobnejšie krajiny vykazujú trvalo nedostatočné zdravotné ukazovatele. V rámci jednotlivých krajín sú zo zdravotného hľadiska najviac ohrozené niektoré spoločensky najviac znevýhodnené skupiny obyvateľstva – osoby v hmotnej núdzi, osoby s nízkym vzdelaním a nezamestnaní. Zdravotné ukazovatele pre niektoré skupiny obyvateľstva sa tak nemusia zlepšovať ani vtedy, ak sa celospoločenské zdravotné ukazovatele v súhrne zvyšujú.

Súvisiace možnosti štátnej politiky sú síce obmedzené, napriek tomu však zahŕňajú možnosť zvýšenia celkového objemu prostriedkov na zdravotnú starostlivosť a zvýšenia počtu starších osôb, ktorým sa poskytuje starostlivosť v zdravotníckych zariadeniach alebo zvýšená starostlivosť z verejných zdrojov v domácom prostredí. Tu je však opäť problematické posudzovať zdravotný stav oddelene od ostatných sociálnych podmienok, ako sú nezamestnanosť a nevyhovujúce podmienky bývania.

Súvisiace ukazovatele sociálneho štatútu: *stredná dĺžka života, stredná dĺžka života so zohľadnením zdravotných ukazovateľov, novorodenecká úmrtnosť.*

Súvisiace ukazovatele celospoločenskej odpovede: *celkové náklady na zdravotnú starostlivosť, dlhodobá starostlivosť.*

Sociálna súdržnosť: Ústrednými cieľmi sociálnej politiky v mnohých krajinách OECD sú podpora sociálnej súdržnosti a potlačanie sociálneho vylúčenia. Pritom však nejednotne uznávaná definícia sociálnej súdržnosti ani sociálneho vylúčenia, čo ešte viac sťažuje určenie vhodných ukazovateľov. Jedným z možných prístupov je analýza ukazovateľov skúmajúcich, nakoľko sa občania zúčastňujú na živote spoločnosti, a tiež mieru spokojnosti, ktorú čerpajú zo svojich každodenných činností. Dvomi významnými aspektmi týchto ukazovateľov sú frekvencia kontaktov s inými ľuďmi a príslušnosť k rôznym spoločenským zoskupeniam a združeniam. Ďalším dôležitým „priamym“ indikátorom spokojnosti jednotlivcov a súdržnosti spoločnosti ako celku sú údaje vo forme subjektívnych výpovedí získaných dotazníkovými metódami. Tento ukazovateľ je novinkou, ktorá sa prezentuje prvýkrát v tomto vydaní správy.

Počet samovrážd i miera užívania omamných látok a súvisiace úmrtia svedčia nielen o osobnom zlyhaní, ale naznačujú tiež riziko sociálneho vylúčenia. Podobne môže svedčiť o riziku sociálneho vylúčenia a sociálneho stresu tiež nadmerný výskyt tehotenstiev vo vekovej skupine nepľnoletých, a to tak pre postihnuté matky, ktoré sú veľmi často bez ukončeného vzdelania a čelia prekážkam na trhu práce, ako aj pre ich deti.

Oveľa problematickejšie je určiť vhodné súvisiace ukazovatele celospoločenskej odpovede. Na prevenciu alebo zmiernenie následkov sociálneho vylúčenia sa zameriava štátna politika len v málo krajinách. Z toho zároveň vyplýva, že na sociálnu súdržnosť majú dopad tiež všetky opatrenia štátnej politiky súvisiace s inými oblasťami (sebestačnosť, rovnoprávnosť, zdravie).

Súvisiace ukazovatele sociálneho štatútu: *subjektívna spokojnosť, sociálna izolácia, príslušnosť k zoskupeniam a združeniam, tehotenstvá nepľnoletých, miera užívania omamných látok a súvisiace úmrtia.*

© OECD 2005

Toto zhrnutie nie je úradným prekladom OECD.

Rozmnožovanie tohto zhrnutia je povolené iba za predpokladu, že bude uvedené autorské právo OECD a názov originálnej publikácie.

Viacjazyčné zhrnutia sú preloženými výňatkami z publikácií OECD, pôvodne uverejnených v anglickom a francúzskom jazyku.

K dispozícii sú bezplatne v on-line kníhkupectve OECD
www.oecd.org/bookshop/

Viac informácií získate v Divízii autorských práv a prekladov OECD
Riaditeľstva verejných záležitostí a komunikácie.

rights@oecd.org

Fax: +33 (0)1 45 24 13 91

OECD Rights and Translation unit (PAC)
2 rue André-Pascal
75116 Paris
France

Navštívte našu webovú lokalitu www.oecd.org/rights/

